

no pre naglašavanje „općih principa“. Konačno, kršćanstvo nije nikada učilo da je fizički život najviša vrednota. Prema izričitim Isusovim riječima, žrtvovati vlastiti život može biti vrhunac ljubavi. Ovo samo ističem za to da bih upozorio kako je problem prilično širok, pa treba o toj širini voditi računa. Inače radikalno isticanje općih načela može voditi u zabunu.

Govoreći o moralnom iskustvu, autor kaže: „To jednostavno znači nečiji život ukoliko je u skladu ili neskladu s moralnim zakonom“ (str. 83). Na drugom mjestu autor kaže da je „logički besmisao tvrditi, da možemo otkriti moralne zakone ljudskog djelovanja u ljudskoj praksi, jer je svrha moralnog zakona da određuje čovjekovu praksu i prema tome da služi kao mjerilo njezine moralne dobrote ili zloće, a ne obratno...“ (str. 10). Iz navedenih primjera (zlodinci, tirani i diktatori) vidi se da autor ima vulgaran i izvanjski pojam o moralnom iskustvu i ljudskoj praksi. On ignorira ne samo neke klasične autore (uključujući i sv. Tomu) nego i brojne suvremene. Da se poslužim malo argumentom ex auctoritate (ali philosophica), mogao bih navesti djelo sadašnjeg pape Wojtyła „Osoba i čin“, u kojem cijelo raspravljanje o čovjeku u filozofskom smislu (i etičkom, dakako) upravo polazi od iskustva (K. Wojtyła, *The Acting Person*, Dordrecht-Boston-London 1979). Autoriteti su autoriteti, dakako, ali razborito je o njima voditi računa. Polazeći od svoje „transcendentne ontologije“, autor očito pre naglašava deduktivni način moralnog zaključivanja. Suvremena etička misao ne da se zamisliti bez iskustvene, induktivne dimenzije, barem u stanoovitom smislu.

Govoreći o ljubavi, autor naziva njezin najviši oblik „umnom ljubavi“. Mnogi će se danas podsmjehnuti na takav oblik ljubavi, jer se ljubav shvaća kao reakcija cijelog čovjeka. Filozofska analiza ljubavi iziskivala bi mnogo dublju prouku.

Autor prelazi na diskusiju o „najvišoj svrsi ženidbe“. On kaže: „Razumno je smatrati odgovorno rađanje djece najvišom svrhom ženidbe, a ne sam eros, kojim se posebno ljube dvije ljudske osobe u službi seksualnog sjedenja“ (str. 88). Poznato je da je ovo gledište bilo duboko ukorijenjeno u prošlim stoljećima, ali posljednja desetljeća donijela su neke nove naglaske, a i Drugi vatikanski sabor je nešto važno o tome rekao, pa bi se moralo voditi računa o tim promjenama. S druge strane, nije pravilno govoriti o ženidbenoj ljubavi samo kao o „erosu“. Tu je na djelu i „agape“ — barem u pravoj kršćanskoj ženidbi — bljesak, iako slabi, same Božje ljubavi. Autor ne vidi u ženidbenoj spolnosti osobne (personalne) dimenzije. Ona je, po njemu i u duhu stare klasične antropologije, usmjerena prvenstveno na „umnažanje ljudske vrste, tj. na proizvodanje (!) novih ljudi“ (str. 93).

To se očituje i u njegovu izjednačenju — pod moralnim vidom — masturbacije i homoseksualnosti, „jer ni jedna ni druga ne uključuje u sebi ni na jedan način najvišu svrhu ženidbe“ (str. 94). A nema li možda nekih drugih aspekata, koji su ipak važni u njihovu razlikovanju?

Četvrti dio nosi naslov „Civilizacija i pitanje pobačaja“. U pitanju „očovječenja“ autor bitno stoji na biološkoj poziciji: „Ako prema tome, ljudski zigot sadrži u sebi ritualno cijela čovjeka, a ne samo dio čovjeka, onda ga treba promatrati i tretirati kao cijela čovjeka“ (str. 101). Razvojna i društvena strana čovjekova nastajanja nisu uzete u obzir, štoviše, autor se bori protiv takva pristupa. Razlog je, vjerojatno, u tome što on ima staro poimanje animacije i „očovječenja“. Stoga njegova diskusija protiv pobačaja — zlo protiv kojega treba da se svi borimo — nije na valu današnjih stavova u postavljanju problema.

Autor razvija svoje ideje ne navodeći izvore. Tu i tamo spominju se općenito imena kao Aristotel, Toma Akvinski, Kant i Einstein, a samo se jedno djelo izričito navodi (iako nepotpuno), ali više kao kontrast jer se navedena misao pobija (str. 57). Na korice knjige napisao je urednik niza u kojem je knjiga objavljena kratku „bilješku o piscu“ u kojoj među ostalim čitamo: „Kvirinovu misao nije lako slijediti. Glavni je razlog tomu što mi nismo navikli 'přešaćiti' strmenitim i visokim predjelima problematike koju obrađuje. On prati filozofsku misao kroz svu njezinu povijest do naših dana. Ispituje njezine uspone, ali i njezine nemoći i strampucije. Podlaže je kritici i nudi nove poglede: svoje izvorne i uvijek temeljito fundirane“.

Voljeli bismo kad bi doista tako bilo i s obzirom na ovu knjigu.

Marijan Valković

Tone Stres, V SVOBODO POKLICANI. Predavanje održano u župi Marijina Navještenja, Ljubljana. Izdavač: Naše Tromostvlje, Prešernov trg 4, Ljubljana. Strana 46. Naručuje se kod izdavača.

Anton Stres je čitaocima Bogoslovske smotre već poznat po svom izvrsnom članku „Marksistička teorija religije u Jugoslaviji jučer i danas“ (vidi BS XLV/1976/3, strana 255–268). Autor je profesor filozofije na Teološkom fakultetu u Ljubljani i član Družbe Lazarista.

„V slobodo poklicani“ jesu predavanja koja je autor održao u Ljubljani, na župi Marijina navještenja, pod naslovom „Ateistički humanizam i kršćanstvo“. Autor raspravlja o ateističkom humanizmu i njegovu odnosu prema kršćanstvu, i obratno. Danas se mnogo govori o humanizmu: o kršćanskom humanizmu, o marksističkom humanizmu, o ateističkom humanizmu ili, konačno, o humanizmu naprosto, a da pri tom mnogi i ne znaju što je

istinski humanizam. Svatko najme humanizmu pristupa sa stanovište svojih vjerskih, protuvjerskih ili filozofskih pretpostavki te humanizam podređuje svojim ciljevima. Istinski humanizam samo je jedan i to onaj koji uistinu uzima u obzir čovjeka upravo kao čovjeka te jest kao slobodno, razumno i duhovno biće, biće koje za razliku od životinje zna razmišljati, stvarati sudove, odlučivati se (čak i protiv sebe sama!). Humanizam nužno uključuje čovjekovu slobodu. Gdje nema slobode, tamo nema istinskog humanizma. Zahtjevajući slobodu za čovjeka susrećemo se i s pitanjem ne protivni li se tomu i vjera u Boga. Ateistički humanizam predbacuje vjeri da ona čovjeka zarobljuje i otuđuje. Vjernici taj prigovor trebaju ozbiljno prihvatiti i njime se pozabaviti. O Bogu ne možemo ozbiljno govoriti, ako nismo na čistu s time da Bog čovjekovu slobodu ne umanjuje, dapače on je tvorac te slobode i slobodu čovjeku poklanja. Ako čovjek istinski vjeruje u Boga — a ne karikaturira vjeru i ne uklapa je u neke po sebi neljudske okvire — onda je taj čovjek istinski slobodan i u svojoj slobodi raste i napreduje. O tom tako aktualnom pitanju autor razmatra u toj knjižici.

Autorova su razmišljanja potkrijepljena temeljitim poznavanjem marksističke filozofije i, dakako, kršćanske objave. Sa stranice na stranicu susrećemo navode iz djela suvremenih pisaca (na pr. Exupéry) i srednjovjekovnih mistika (na pr. Angelus Silesius) tako da ta istinski filozofska razmišljanja nisu nipošto suho nabiranje filozofskih dokaza nego naprotiv veoma zanimljivo i privlačno štivo koje čitalac može lako pratiti i u nj se uživjeti. Čitalac u tim razmišljanjima neprestano susreće sebe sama, svoje probleme, svoja pitanja. Pisac je veoma otvoren. Oslonjen na Sveto pismo, na kršćansku tradiciju upire pogled i naprijed. Njegov odnos prema drugačije mislećima uistinu je odnos čovjeka o kojem u tom djelu piše, naime čovjeka slobodna koji u svojoj potpunosti slobodi i drugačije mislećima priznaje što je dobro, piernenito i za čovjeka učinjeno. S nikim ne raspravlja žučno, sentimentalno. Sa svim humanističkim nazorima, i onim ateističkim, pisac doista humanistički postupa. To je velika prednost.

Adalbert Rebić

POPIS KNJIGA S PODRUČJA TEOLOGIJE I RELIGIJA TISKANIH U IZVANCRKVENIM IZDAVAČKIM PODUZEĆIMA

1. NAUKA I TEOLOGIJA U XX VEKU. KRITIKA TEOLOŠKIH KONCEPCIJA NAUKE. S ruskog preveli: Branislav Savić i Mihailo Ignjatović. Izd. „Gradina“ 1973. Stranica 198. Cijena 50,00 d.

Unatoč lošem prijevodu te promašaja lekture i korekture knjiga je važan uvid u to, kako ruski a time i drugi marksistički mislioci sude o odnosu između religije i nauke te posebno o odnosu između katoličke teologije i nauke.

2. *Bertrand Russell*, NAUKA I RELIGIJA I IZABRANI ESEJI. Prevela sa engl. Zulejha Ridanović. Izd. „Svjetlost“. Biblioteka „Ētos“, Sarajevo 1976. Str. 264. Cijena 150,00 d.

Poznati filozof pokušava na popularan način ocijeniti odnose između nauke i religije. Knjiga je više njegov pokušaj da odgovori zašto on nije kršćanin. On se prikazuje kao agnostik i ateist kritizirajući religiju sa stanovišta racionalizma i nemarksističkog ateizma. Njegovu razlozi protiv religije i posebno kršćanstva su ipak više emocionalne i afektivne naravi i stoga sugestivniji za čitaoca.

3. *Nerkez Smailagić*, KLASIČNA KULTURA ISLAMA I. Teologija, filozofija, znanost. Vlastita naklada, Zagreb 1977. Str. 600. Cijena 200,00.

Autor je napisao sintetički uvod u knjigu. Sve ostalo su izvanci iz djela najvrijednijih

islamologa kako zapadnih tako i istočnih. Knjiga zato djeluje kao hrestomatija a ne kao jedinstveno djelo o kulturi klasičnog razdoblja islama.

4. *Nerkez Smailagić*, KLASIČNA KULTURA ISLAMA II. Zajednica-država, pravo, književnost, umjetnost. Vlastita naklada, Zagreb 1976. Str. 478. Cijena 320,00.

Knjiga se sastoji od uvoda koji iznosi 175 stranica i tekstova izvađenih iz djela najboljih svjetskih islamologa. Ti tekstovi iako iskinuti dovoljno jasno ilustriraju područja naznačena u naslovu. Za razliku od prve knjige ova ima i nekoliko ilustracija u boji.

5. *Sergej A. Tokarjev*, RANI OBLICI RELIGIJE I NJIHOV RAZVOJ. Preveo Milovan Milinković, Izd. Svjetlost, biblioteka „Ētos“, Sarajevo, 1978. Str. 396. Cijena 350,00 d.

Knjiga pruža niz vrijednih informacija, zanimljivu sistematizaciju i uopćavanje, no istovremeno i pogreške prebrzog zaključivanja, te racionalističkog tumačenja religija ili pak psiholoških uopćavanja. Pisac prilazi religijama više s određenim predrasudama nego da na temelju materijala uči i znanstveno zaključuje.

6. *André Leroi-Gourhan*, RELIGIJE PRETHISTORIJE. PALEOLIT. S francuskog Melita Wolf. Izd. Naprijed Zagreb 1968. Str. 148.